

Teksti: ELINA HASANEN

Kuva: GORILLA/KARIN SMEDS

Nuorten omaehtoinen liikkuminen

– Arkeen sopivia, merkityksellisiä palasia

Perinteisiltä liikuntapaikoilta löytyy vain osa nuorten omaehtoisesta liikkumisesta.

Omaehtoinen liikkuminen ulottuu yli niiden rajojen ja määritysten, joilla liikunta on aikuisjohtoisissa instituutioissa ollut tapana jäsentää.

Omaehtoisesti liikkumaan lähteminen tarjoaa nuorelle hänen arkeensa sopivia merkityksellisiä palasia, usein yhdessäolon ja leikkisyyden sallivilla paikoilla.

Nuorten omaehtoinen liikkuminen on haastava ilmiö havaita, tutkia ja ymmärtää. Sen näyttämöt löytyvät kasvatuksen ja ohjatun liikunnan ulkopuolelta – ja juuri siksi jäävät helposti pimentoon. Omaehtoinen liikkuminen ei asetu valmiiksi muotoiltuihin järjestetyn liikunnan tai liikuntapolitiikan lokeroihin vaan syntyy toisenlaisista lähtökohdista. Toiminnan alullepanijoina sekä arvottajina ovat nuoret itse, mikä tekee liikkumisesta ennakoimatonta.

Tutkiva katse on suunnattava laveammalle kuin etsimään 'liikuntalajeja' 'liikuntapaikoilta'. Silloin ei rajauduta löytämään vain sellaista toimintaa, jossa toistetaan järjestäytyneen liikunnan tunnettuja sisältöjä.

Lähtökohtana on syytä pitää, että nuoret eivät ole vain passiivisia sosiaalistujia vaan myös aktiivisia osallistujia, jotka voivat toiminnallaan muokata heitä ympäröivää kulttuuria (Alanen 2009). Siten he esimerkiksi liikkumisen sisältöjä ja tavoitteita valitsemalla osallistuvat liikuntakulttuurin muutokseen. Samalla on kuitenkin huomioitava, millaisten rajojen sisällä nuoret voivat valintoja tehdä.

Omaehtoisen liikkumisen ilmiön ymmärtämiseksi on ensin pyrittävä astumaan aikuisten rakentamien karsinoiden ulkopuolelle ja kuunneltava nuorten ääntä. Mistä omaehtoisessa liikkumisessa on kyse nuorille itselleen? Millaisin ehdoin se sopii osaksi vapaa-ajanviettoa? Entä voisiko sitä jotenkin edistää?

”Ollaan vaan kavereiden kanssa”

Tutkimuksessani haastattelin yläasteikäisiä erilaisissa ympäristöissä asuvia ja erilailla liikkuvia tyttöjä ja poikia. Haastattelut paljastivat, että omaehtoisen liikkumisen muodot ja paikat määräytyvät suurelta osin logiikalla, joka poikkeaa liikuntakulttuurin ja etenkin organisoidun liikunnan tavallisista ajattelumalleista.

Nuorten omaehtoisen liikkumisen muotoja voi kuvata listaamalla niitä väljästi liikuntalajeihin pohjaten. Nuoret lenkkeilivät ja kuljeskelivat, temppuילוivat, laskivat ja kiipeilivät, liikkuvat vedessä, pallo- ja mailapelien sekä pihapelien ja -leikkien parissa, luistelivat ja hiihtivät, tekivät lihaskuntoharjoitteita ja venyttelivät, tanssivat ja retkeilivät sekä harjoittivat hyötyliikkumista ja joitakin muita liikkumismuotoja kuten esimerkiksi airsoftin pelaamista.

Vähintään yhtä olennaista on kuitenkin kertoa listattujen liikkumismuotojen harjoittamisen monenkirjavista tavoista. Esimerkiksi luistelukentällä ”pyrähdeltiin” samalla musiikkia kuunnellen, jalkapallokentällä ”potkittiin ylärimaan” välillä istuskellen ja jutellen, uimahallissa ”lilluttiin” kavereiden kanssa, ja lenkkeily saattoi olla seikkailua metsäpoluilla koiran ja kameran kanssa. Huomionarvoista on myös, että varsinaisen fyysisen aktiivisuuden rooli vaihteli pääosasta oheistoimintaan. Silmiinpistävän usein liikuttiin, jos se sopi jonkin tärkeemmän asian oheen.

Sosiaalisuus on haastattelujen perusteella asia, josta nuorten valinnat pitkälti juontuvat. Silloin nuoret valitsevat tekemisiä ja sen paikkoja yhdessäolon vuoksi tai voidakseen vetäytyä tietyistä seurasta ja tiettyjen katseiden alta. Omaehtoinen liikkuminen on usein spontaanisti keksittyä ajanvietettä, jonka tulee sopia yhdessäolon muodoksi tietyssä seurassa. Sen tulee sopia myös paikkaan, mihin on yhdessä päädytty viettämään aikaa. Esimerkiksi tanssiminen tai pallon potkiskelu voivat olla oheistoimintaa hengailulle kentän laidalla, ja parhaan kaverin kanssa saa rauhassa jutella, kun kävelee samalla hiljaisia polkuja pitkin.

Paljon riippuu porukasta myös silloin, kun lähtökohtana on ajanvietteen keksimisen sijasta halu harjoittaa tiettyä liikkumismuotoa. Yksinkin liikutaan, mutta usein sopivien kavereiden ja sisarusten olemassaolo tai vanhempien liikkumishalu tietyllä hetkellä ovat edellytyksiä nuoren liikkumiselle. Asuinalueelta ei aina löydy riittävästi porukkaa pelaamaan jalkapalloa tai katulätkää, kaverit eivät ehkä innostukaan illalla pulkkamäkeen, tai isä ei ota tänään mukaansa kuntosalille. Erilaisessa seurassa valitaan erilaisia liikkumisen muotoja ja tapoja, ja usein oikean seuran puuttuessa ei liikkumisessakaan ole mieltä.

Vapaata, leikkisää

Arjen osa-alueet saavat merkityksiä suhteessa toisiinsa. Omaehtoisesti liikuttaessa ollaan usein korostuneesti poissa institutionaalisen arjen piiristä, viettämässä aikaa vapaasti.

Nuorten kertomasta oli helppo löytää rationaalisen päämääriin pyrkimisen vastakohtana vapaan leikkisyyden arvo. Leikki ei sanana välttämättä enää sovi nuoren suuhun, mutta kun leikin määrittelee leikkisyyden kokemuksen kautta, kuuluu nuorten kertomuksissa sen merkitys. Sen elementtejä ovat vapaus, kisailu, vauhti ja vaara, seikkailu sekä luovuus, ja sen päämäärä sisältyy tekemiseen itsessään. (Mm. Caillois 1961; Hänninen 2003.) Parhaita ympäristöjä suurelle osalle liikkumista näyttäisivät olevan sellaiset paikat, jotka sallivat leikkisyyden. Niissä liikutaan rennosti huvitellen ja tilaa luovastikin käyttäen.

Nuorisokulttuurisiksi liikkumismuodoiksi tai vaihtoehtoliikuntalajeiksi on kutsuttu lajeja kuten skeittaus, parkour ja lumilautailu. Ne ovat lähtökohdiltaan nuorten omaehtoista toimintaa, ja niihin on liitetty etenkin vapauden, huvun, kavereiden kanssa yhdessä tekemisen ja liikkumismuodon luovan

soveltamisen arvostus (mm. Harinen 2010). Vaikka monikaan aineistoni nuorista ei harrastanut mitään nuorisokulttuurista liikkumismuotoa, ilmeni samankaltaista ruumiillisuutta monenlaisissa ympäristöissä, kuten uimarannoilla ja -halleissa, trampoliineilla ja leikkipuiston telineillä sekä pulkkamäissä. Nuorisokulttuuristen liikkumismuotojen käytäntöjä ja tavoitteita voi tunnistaa laajalti muussakin nuorten omaehtoisessa liikkumisessa.

Tavoitteellinen tekeminen on myös osa nuorten omaehtoista liikkumista. Liikkuminen voi olla harrastamista itse valittujen suoritus- ja taitotavoitteiden saavuttamiseksi tai pyrkimistä jonkin fyysisen kunnan osa-alueen kohentamiseen. Nuori saattoi esimerkiksi harjoitella tiettyä temppeua trampoliinilla monta viikkoa, käydä aamuisilla juoksulenkeillä tai tehdä vatsalihasliikkeitä yksin omassa huoneessaan. Liikunnan hyödyt eivät ole yläasteikäisillekään vieraita. On kuitenkin huomionarvoista, että haastattelussa kukaan ei yhdistänyt omaehtoista liikkumistaan terveyteen. Johtopäätöksenä voi esittää, että terveyden edistäminen liikunnan avulla ei saanut nuoria liikkeelle omaehtoisesti.

Onko tilaa – minulle?

Nuorten omaehtoisen liikkumisen paikat olivat moninaisia ympäristöjä kotipihasta uimahalliin, metsäautotiestä pallokenttään ja maantiestä hiekkamonttuun. Niihin kuului moneen erilaiseen toimintaan tarkoitettuja ja käytettyjä, yksityisiä, puolijulkisia ja julkisia paikkoja. Varsinaisilta liikuntapaikoilta löytyy vain osa nuorten omaehtoisesta liikkumisesta.

Kun ohjattujen liikuntaharrastusten paikoiksi varataan laadukkaita liikuntapaikkoja, vaikka sitten kauempana asuinympäristöstä, omaehtoisen liikkumisen paikoille ohjaavat puolestaan läheinen sijainti sekä vapaan tilan löytymisen mahdollisuudet. Kotipiha voi käydä yhtäläillä pallokentäksi kuin budolajin areenaksi, katusählyyn sopii pieni alue kotikadun asfalttia ja yksi maali, ja läheinen metsäautotie tarjoaa sopivasti arvaamattoman pulkkamäen. Toiminnassa näkyy sopeutuminen lähiympäristöön. Liikkumisen näyttäa harvoin laantuvan laadukkaana paikan puutteeseen.

Haja-asutusalueella asuvien nuorten kertomukset sisälsivät kiinnostavia kuvauksia omaehtoisuudesta. Tiukempaan kaupunkitilaan verrattuna he näyttivät nauttivan riittävän isosta ja normeiltaan väljemmästä tilasta. Valmiiksi rakennetun toimintaympäristön ja käytäntöjen puuttuessa on sekä pakko että mahdollisuus luoda itse, paikkaa muokaten ja liikkumista paikkaan soveltaen. On helppo nähdä, että esimerkiksi pesäpallon pelaaminen maaseudun kotipihassa palloa rantaveteen lyöden ilmentää omaehtoisempaa ympäristön käyttöä kuin sama peli kaupungin hiekkatekonurmikentällä. Kun rajoittavia normeja on vähän, tilaa saa tehdä omaksi. Sitä vastoin liikuntalajien suorituspaikoiksi funktionalisoitujen paikkojen normit voivat olla tehokkaita omaehtoisuuden rajoittimia.

On tärkeää huomata, että erilaisten nuorten kokemukset liikkumisympäristöistä, jopa samoista

NÄIN TUTKITTIIN

Tutkimuksen kohteena oleva omaehtoinen liikkuminen rajattiin organisoimattomaan liikkumiseen, joka on omasta halusta ja mielenkiinnosta tapahtuvaa. Koulumatkojen kulkeminen ja koulun välitunnilla liikkuminen rajattiin pois tarkastelusta. Toimintaa ei rajattu kuormittavuuden perusteella.

Tutkimusaineisto koottiin yhden kunnan alueelta. Pääaineistona olivat 12–16-vuotiaiden nuorten teemahaastattelut (27 yksilö- ja 7 ryhmähaastattelua, 42 haastateltua nuorta). Haastatteluja edelsi kysely kahdeksasluokkalaisille (N=114), mikä tuotti esiyymmärrystä sekä mahdollisesti liikuntaharrastuneisuuden sekä asuinalueen yhdyskuntarakenteen suhteen erilaisten tyttöjen ja poikien löytämisen haastatteluihin. Osa haastateluista etsittiin nuorten vapaa-ajan ympäristöistä. Tutkimuksessa hyödynnettiin aineistona lisäksi karttoja haastateltujen nuorten liikkumisen paikoista sekä havainnointia. Aineiston analysointimenetelmänä oli laadullinen sisällönanalyysi. Teoreettisena viitekehystenä sovellettiin sosiaalisen tilan teoriaa (Massey 2005).

paikoista, poikkeavat toisistaan. Toisin sanoen liikkumisympäristöt ovat eri ihmisille erilailla merkityksellisiä tiloja (ks. Massey 2005). Mikäli nuori kokee paikan olevan tarkoitettu tai varattuna toisenlaisille ihmisille tai toiminnalle, hän jää helposti sen ulkopuolelle. Olennainen kysymys nuorten omaehtoisen toiminnan kannalta onkin, kokeeko nuori itsellään olevan oikeuden toimintaansa paikassa, jossa hän haluaisi liikkua.

Niukasti liikkunut nuori ei koe kuuluvansa paikkaan, jonka näkee itseään taitavampien liikkujien tilana. Sellaisia olivat aineistossa esimerkiksi monet pallo- tai mailapelin kentät. Nuoret voivat väistää lasten tiloiksi merkityksellistyvistä paikoista kuten leikkipuistoista tai pulkkamäistä. Tyttöjen kokemina jotkin liikkumisen paikat olivat maskuliinisuuden tiloja, joita miehet tai pojat läsnä ollessaan hallitsivat. Sellaisiin viittasi puhe esimerkiksi kuntosalista ja uimarannan laiturista. Paikkojen voidaan myös kokea olevan oikeaan porukkaan kuuluvien toisten nuorten hallinnassa. Mitä vähemmän nuori on aiemmin liikkunut, sitä useammin jokin liikkumisen paikka voi tuntua olevan tarkoitettu toisille, osaaville ja oikeaan joukkoon kuuluville.

Toisten tilaan on vaikea astua, sillä samalla altistaa itsensä ulkopuolisuuden, joskus noloudenkin, kokemukselle. Ratkaisevaa on usein se, millaista toimintaa ja millaisia ihmisiä on läsnä samanaikaisesti. Etuoikeutettujen toisten poissa ollessa tila on vapaammin käytettävissä.

Neuvottelua aikuisten tilassa

Toistuva teema nuorten puheessa oli aikuisten suhtautuminen nuorten toimintaan. Nuori pohti oikeut-

taan käyttää jotakin aikuisen hallinnassa olevaa paikkaa, kertoi aikuisen paheksuneen hänen toimintaansa, saattoi käyttää jotakin paikkaa mukautuen aikuisten näkemyksiin tai väistyä liikkumisen paikasta.

Nuorten suhde näin ilmenneeseen aikuisten tilaliseen valtaan oli pääosin kunnioittava. Jos he toimivatkin joskus tiloissa epätavanomaisesti, oli toiminta konflikteja välttelevää. Tällaista oli aineistossa esimerkiksi seinäpallon pelaaminen työmaakopilla sekä skeittaus kaupunkiympäristön spoteilla. Nuoret etsivät toiminnan mahdollisuuksia neuvottelemalla tilojen sallituista käyttötavoista sekä lainaamalla tilaa hetkeksi käyttöönsä silloin, kun se oli normien mukaiselta käytöltä vapaa. (Ks. myös Kivijärvi 2014; Rannikko 2016.)

Nuoret ovat hakeutuneet omaehtoisen toiminnan ja oleskelun mahdollistaviin paikkoihin kautta historian. 2000-luvun nuorille omaehtoisen toiminnan tiloja on tarjolla niukemmin kuin aiemmille sukupolville. Tämä on ilmeisintä kaupungeissa, joissa funktionalisoimatonta tilaa on hyvin rajoitetusti. Omaehtoisuuden tilan voi katsoa rajoittuneen myös kulttuurisesti: kasvattavan ja ohjatun toiminnan arvostuksen johdosta nuoria pyritään ohjaamaan turvallisiin, aikuisten muotoilemiin toimintatiloihin. Nämä toimintatilat taas eivät useinkaan vastaa sitä, mitä nuori omaehtoiselta vapaa-ajanvietolta hakee.

Omaehtoisesti liikkeelle lähtemisen edellytys on, että toiminta tarjoaa nuorelle hänen arkensa kokonaisuuteen sopivia, merkityksellisiä palasia. Haastattelujen perusteella nämä palaset löytyvät enemmän yhdessäolon ja leikkisyyden sallivilta kuin hyödyllisen liikunnan suorittamiseen ohjaavilta paikoilta.

Nuorilla on mahdollisuus valita liikkumisen paikkoja ja muotoja niissä rajoissa, joita heidän ympäristönsä asettaa. Liikkumisen tärkeäksi ehdoksi voi muotoilla, että nuoren lähiympäristöstä löytyy paikka, jossa on tilaa nuoren tavalle liikkua. Omaehtoisen toiminnan edistämiseksi olisi tärkeää tarjota liikkumatilaa (ks. myös Paju & Berg 2013) sekä fyysisesti, sosiaalisesti että kulttuurisesti. Tarvitaan paikkoja, joita nuori saa käyttää soveltaen liikkumismuotoja tarkoitusta ja tilannetta vastaaviksi. Erilaisille nuorille merkityksellisen liikkumisen mahdollistamiseksi olisi tarjottava vapaata toimintatilaa monenlaiselle omin ehdoin toteutetulle liikkumiselle.

ELINA HASANEN, LitM

Jyväskylän yliopisto

Sähköposti: elina.hasanen@gmail.com

Kirjoittajan väitöskirja ”Me ollaan koko ajan liikkeessä” – Tutkimus nuorten omaehtoisen liikkumisen muodoista ja merkityksistä tilan kehyksissä” tarkastettiin 2.12.2017 Jyväskylän yliopistossa. Teos on luettavissa osoitteessa <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-39-7204-2>

Nuorten ääni kuuluviin

Liikunta- ja vapaa-aikapoliittiseen päätöksentekoon tarvitaan perusteltua tutkittua tietoa. Yhteiskunnallisista ilmiöistä tulee tuottaa tietoa uusista näkökulmista. Lasten ja nuorten liikkumisen ilmiöiden tutkiminen on erityisen haastavaa, sillä heidän toimintaympäristönsä muuttuvat nopeasti.

Lasten ja nuorten liikunnan tutkimuksen ulkokohtaisuus on merkinnyt sitä, että kohderyhmää on tutkittu kuulematta heidän ääntään. On lähdetty liikkeelle aikuisten tavoista jäsentää ilmiötä, vaikka tavoitteena olisikin ollut ymmärtää lasten ja nuorten elämismaailmoja.

Nuorten äänen kuuntelu antoi tässä tutkimuksessa mahdollisuuden tehdä tulkintoja omaehtoisesta liikkumisesta nuorten kokemusmaailmoista lähtien. Vastaa tuli havaintoja, jotka olennaisesti valaisevat, osin jopa kyseenalaistavat, aiempaa tutkimustietoa. Tulkinta oli selvä: omaehtoinen liikkuminen ulottuu yli rajojen ja määritysten, joilla liikunta on aikuisjohtoisissa instituutioissa ollut tapana jäsentää.

Liikuntalajien ja liikuntapaikkojen luetteloihin sijoittamalla kuvataan todenmukaisesti vain pientä osaa liikkumisesta. Valmiilta listoilta rastitetut liikunnan merkitykset voivat selittää vain osittain sitä, miten liikkumisen mielekkyys arjen tilanteissa muotoutuu. Valmiiksi määritetyt liikunnan maailmat vastaavat vain osittain nuorten merkityksenantoja – ja sen sijaan sulkevat helposti ulkopuolelle juuri niitä, joiden liikuntaa pyrimme edistämään. Aikuisen liikunnanedistäjän tehtävistä tärkeimpiin kuuluukin olla arvottomatta tekemisiä vain omasta näkökulmastaan käsin ja antaa nuorten itse määrittää, miten ja missä liikkuminen voi antaa jotakin heille tärkeää.

Lasten ja nuorten liikkumisen ilmiöiden nopea muutos ja ennakkoimattomuus edellyttävät jatkuvaa tutkimusta erilaisin menetelmin ja aineistoin. Etenkin liikunnan nuorisotutkimuksessa tarvitaan lisää tietoa nuorista aitoina subjekteina, jotka toimivat ja merkityksellistävät omista lähtökohdistaan. Nuorten lähtökohtien tuominen tieltä edistää heidän liikuntakäyttätymisensä ja vapaa-ajan valintojensa ymmärtämistä. Valintojen voi ajatella kertovan siitä, mihin suuntaan nuoret liikuntakulttuurista veisivät, jotta se tarjoaisi heidän sukupolvelleen mielekkäitä osallistumisen kenttiä.

LÄHTEET

- Alanen, L.** 2009. Johdatus lapsuudentutkimukseen. Teoksessa: L. Alanen & K. Karila (toim.) Lapsuus, lapsuuden instituutiot ja lasten toiminta. Tampere: Vastapaino, 9–30.
- Caillois, R.** 1961. Man, Play, and Games. Käänt. M. Barash. New York: Free Press of Glencoe, Inc.
- Harinen, P.** 2010. Skeittaripoika se laudallansa...: liikunnan muuttuvat merkitykset ja maiseimat. Kasvatus & Aika 4 (2), 99–108.
- Hänninen, R.** 2003. Leikki. Ilmiö ja käsite. Jyväskylän yliopisto. Nykykulttuurin tutkimuskeskuksen julkaisuja 76.
- Kivijärvi, A.** 2014. Piilossa kasvattajilta: nuoret ja hengailutilojen viehätys. Teoksessa: P. Harinen, M. Käyhkö & A. Rannikko (toim.) Mutta mikä on tutkimuksen teoreettinen kysymys? Joensuu: University Press of Eastern Finland, 120–136.
- Massey, D.** 2005. For Space. Lontoo: SAGE.
- Paju, E. & Berg, P.** 2013. Liikkumatilaa lapsille ja nuorille! Julkaisussa: P. Harinen & A. Rannikko (toim.) Tässä seison enkä muuta voi? Nuorisotutkijoiden ajatuksia nuorten liikunnasta ja sen kipupisteistä. Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura Verkkojulkaisuja 65, 65–68.
- Rannikko, A.** 2016. Vaihtoehtoliikuntalajit julkisen tilan valtageometriassa. Alue ja ympäristö 45 (1), 27–38.